

AB, TÜRKİYE VE RUSYA: FIRSATLAR DÖNEMİ Mİ? (BERİL DEDEOĞLU)

Oya EREN ÖZER

12.04.2009

10 Ağustos 2009 Putin'in Türkiye ziyareti ve imzalanan anlaşmalar, bazı kesimlerde Türkiye-Rusya yakınlaşmasının Türkiye-AB ilişkilerine alternatif olabileceği yorumlarının yapılmasına neden oldu. Çok taraflı, çok değişkenli ve çok aktörlü karmaşık karşılıklı bağımlılıkların yaşandığı bir sistemde, bir ülkenin diğeriyle ekonomi, ticaret ve enerji konularında ilişki geliştirmesinin başkalarına sırtını dönmesi anlamına gelmediği artık biliniyor. Öte yandan, AB ile Rusya'nın birbirinin seçeneği olabilecek oyuncular olarak görülmesi de pek kolay değil. Biri ortak bir piyasaya, değerler sistemine, hukuka ve ilkelere sahip bölgesel bütünleşme; devletlerden oluşan bir birlik ve istikrar, gelişme, refah ve demokrasi modeli. Diğeri, hâlâ büyük güç özellikleri taşıyan, enerjiyi dış politikasının odağına yerleştirmiş, eski coğrafyalarında yeniden etki arayan, içte ve dışta sert politikalar uygulamaktan çekinmeyen kaçınılmaz büyük komşu. Türkiye için Rusya dış ekonomik ve siyasal ilişkilerinin, ABD güvenlik ve stratejik ilişkilerinin, AB ise iç siyasal ve sosyal düzeninin odağında yer alan oyuncular. Dolayısıyla bu oyuncular birbirleriyle çatışmadıkça, Türkiye tercih yapmak zorunda kalmaz, tam tersine sürdürdüğü ilişkilerle hem kendisinin hem de küresel sistemin çok taraflılığına katkı sağlar. Kısacası, dünya klasik iki kutuplu sistem içinden okunamayacak kadar farklı bir biçim aldı; ABD değişti, Türkiye'de bazıları eskilerde kalsa bile en azından geniş kesimler değişti, Rusya değişiyor, AB de değişecek herhalde. AB'nin değişiminin ölçüsü ise Türkiye'ye karşı tutumundan anlaşılacak, zira Türkiye hem AB'nin kendisini ve çeşitliliğe ilişkin yaklaşımlarını yeniden ele almasını zorunlu kılan, hem de dış dünyada alacağı yeri belirleyecek olan özelliklere sahip. AB'nin küresel rol arayışında Türkiye engeli AB içinde Türkiye'nin üyeliği sayesinde Avrupa'nın yeniden ve olumlu anlamda tanımlanacağını savunanlarla Türkiye üyeliğinin AB'yi dinamitleyeceğine inananlar bir arada bulunuyor ve şimdilik ağırlıkları eşit gibi gözüküyor. Bu tartışmaların büyücek bir kısmı AB iç dengelerinde, karar alma mekanizmalarında ve beşeri algılarda Türkiye'nin yaratacağı etkilerle, diğer kısmı ise AB'nin dış ilişkileri, enerji talepleri, ekonomik açılımları ve siyasal etki alanı arayışlarıyla ilgili. AB'nin dış ilişkilerinde önce eski Doğu Avrupa ülkelerine yöneldiği, bu ülkeleri içine kattıktan sonra ise, iki tür sorunla karşılaştığı söylenebilir. Birincisi, AB'ye katılan bu ülkelerin bir kısmının AB'nin stratejileri yerine Bush doktrini denebilecek askerî-nükleer caydırıcılığa dayalı ABD stratejilerini benimseyerek Rusya-AB ilişkilerini sıkıntıya sokmaları. Bu durumun ABD-AB ilişkilerinde de gerilime neden olduğu hatırlatılmalı. İkincisi ise, bu ülkelerin aynı zamanda NATO üyesi olarak AB sınırını Ukrayna-Moldova-Belarus çizgisine dayandırmaları ve Rusya ile aralarında sadece bu ülkelerin tampon olarak kalmasına yol açmaları. Bu süreçte AB, adı geçen ülkeler üzerinden Rusya ile yakınlaşma yaratmayı denerken araya ABD girmiş ve özellikle Ukrayna'nın NATO üyeliğini gündeme getirmişti. Bu ülkelerle işbirliği geliştirilmesini savunan AB, bu çıkışa karşı koyamadığı gibi Rusya'nın düşmanlık saydığı olayların da sorumlusu olarak görülmüştü. Ukrayna ile ilgili sorunların temelinde "enerji" meselesinin ve Karadeniz'deki güç dengesinin bulunduğu hatırlatılmalı. Bush dönemi ABD, Rusya'ya rağmen Karadeniz'de olmayı istemiş ve bu yöndeki çabalarında da AB'nin "iyi komşuluk" politikalarından fazlasıyla yararlanmıştı. Karadeniz-Hazar havzasının doğu ucundaki Gürcistan ile

de benzer sorunlar yaşanmış ve sonunda savaş bile çıkmıştı. Obama, Rusya'ya rağmen değil Rusya ile birlikte faaliyet gösterme arayışına işaret ediyor. Bu birlikte iş yapmanın yeri, biçimi ve kapsamı konusunda da zaten az önce sözü edilen bölgede olmazsa olmaz oyuncu olan Türkiye devreye giriyor. Türkiye'yi yapıcı role teşvik edenler ABD ve Rusya iken, bu durum Türkiye'yi AB'de görmek istemeyen oyuncularını rahatsız ediyor. AB'nin bir diğer yönelim alanı olan Akdeniz'de de benzer sorunlarla karşılaşıldığı söylenebilir. Rusya'nın tarihsel bağlarını sürdürmekte ısrar ettiği Kıbrıs'ın AB'ye yarım yamalak üye yapılması ile NATO'nun Akdeniz'de yeniden yapılandığı sırada Sarkozy'nin "Akdeniz İçin Birlik" projesi AB'yi hem Rusya hem de ABD karşısında zor durumda bırakmıştı. Bilindiği gibi, bu iki sorunun ortasında da Türkiye bulunuyor. Üstelik bugün devreye Kıbrıs'la hiç olmadığı kadar ilgilenen bir ABD girmiş durumda ve Rusya da artık eskisi kadar Rum tarafını destekleyemiyor. Dolayısıyla Kıbrıs, hem Türkiye hem de AB açısından bir şantaj vesilesi olmaktan çıkma ve daha büyük güçlerin pazarlıklarına konu olma yolunda. AB'nin Suriye-Lübnan ve Filistin üzerinden Ortadoğu açılımı da söz konusu. Bu hatta ise, ABD'nin Irak'ı, Türkiye ve İsrail bulunuyor. Rusya ile yapılan "enerji" anlaşmasına bakılırsa, bu hat kuzeyden güneye inen, havzaları ve denizleri birleştiren üstelik ABD-Rusya uzlaşmasıyla yaşama geçen bir duvar niteliğinde. Kısacası AB, dış ilişkileri konusunda kendisini epeyce çevrelenmiş görüyorsa, bunda haklı sayılır. Üstelik bu çevrelenme durumunda nereye dönse, bir miktar Türkiye ile karşılaşması da kaçınılmaz oluyor. AB'nin küresel rol arayışında Türkiye'nin katkısı Türkiye'nin yakın çevresinde ve dünya güç dengelerindeki rolü yadsınamaz. Bu durum Türkiye'yi dünyanın en önemli ülkesi olarak görmeyi katiyen gerektirmez; sadece AB adayı, NATO üyesi ve Rusya komşusu olması bakımından bu oyuncuların ilişkilerinin bir kısmında yarattığı etki bakımından değerlendirilebilir. Gayet tabii, "içerideki" gelişmeler ve demokrasi kalitesi de Türkiye'nin ağırlığının en büyük ölçüsü durumunda. AB, gelecekteki rolü ve Türkiye ile ilgili kararlarını verme konusunda bir yandan sıkıntılar yaşarken bir yandan da yeni projeler üretiyor. Bu projelerden birisi, yukarıda dile getirilen ve daha çok ABD ve Rusya ile ilişkileri yeniden düzenleme yolundaki açmazları aşmaya yönelik gibi gözüküyor. "Doğu Ortaklığı Projesi", dönem başkanı İsveç ile Polonya öncülüğünde geliştirildi ve Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Belarus, Moldova ve Ukrayna'yı kapsayan bir işbirliğini ifade ediyor. Buna göre altı ülke ile derinleştirilmiş ticarî ve ekonomik ilişkiler öngörülüyor, hatta vize kolaylıkları sağlanması öneriliyor. Enerji güvenliği ve siyasal istikrarın sağlanmasında destek konularını da kapsayan proje, esas olarak bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına işaret ediyor. Altı ülkenin AB'ye zaten yakın durduklarından hareket ediliyor ve AB değerleri, hukuku ve çalışma biçimleriyle uyumlu olmaları şartı aranıyor. Girişime konu olan ülkelerin Rusya bakımından ne denli yaşamsal olduğu düşünülürse, AB'nin bu yeni girişiminin Rusya'yı kızdıracak yönleri bulunabilir. 6 Ağustos'ta Radikal gazetesinde yayınlanan makalesiyle İsveç Dışişleri Bakanı'nın bu duruma nasıl çözüm ürettiğini görmek mümkün. Bakan'a göre; "...Türkiye gibi, Rusya'nın da Ortaklığın çok taraflı boyutları dahilindeki uygun faaliyetlere katılması memnuniyetle karşılanacaktır." Söz konusu proje ve açıklamanın iki tür değerlendirmesi yapılabilir. Birincisi, projenin iyi niyetli ve Rusya'yı da karşıya almayarak hatta bu ülkeyi kazanarak altı ülkede faaliyet görmeyi hedeflediği düşünülebilir. Bu yaklaşım, projenin ancak Rusya isterse hayata geçeceğini gösterir. Bu arada Rusya'ya teklif edilen ortaklığın Türkiye'ye benzetilmesi de, yine olumlu değerlendirme kapsamında Rusya-AB gümrük birliği ya da ileride üyelik olarak görülebilir. Belki NATO'nun Rusya ile genişlemesini savunan ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Philip Gordon'un yaklaşımıyla bir örtüşme vardır. Rusya bu tür üyeliklere şimdilik sıcak bakıyor gibi gözükmeseyse de, aslında Karadeniz-Akdeniz havzalarının huzuru ve Türkiye üyeliğinin polemik konusu olmaktan çıkması bakımından fena bir fikir olmayabilir. Tabii diğer AB üyelerinin de şok yaşamadan bu projeye olur vermeleri gerekir. Diğer değerlendirme biçimi ise, Rusya'nın bu girişimi dostane olarak görmeme ihtimali üzerine yapılabilir. Bu durumda zaten ölü doğmuş sayılacak proje, Rusya-AB ilişkilerinin bozulmasına ve

buradan doğacak boşluğun da ABD ile doldurulmasına yol açabilir. Kısacası AB, küresel oyuncu olma şansını ancak yeniden ABD'nin istediği ölçüde kullanabilir hale gelir. Bu durumda da Bakan'ın Türkiye örneği, Rusya'nın Türkiye gibi üye olmadan bir kenarda durmasını salık verdiği anlamına gelir. AB'nin seçimi ne olursa olsun, Rusya seçimini yapmış gözüküyor. Türkiye'yi enerji merkezi haline getirirken, Putin'in bu konunun Türkiye'yi Avrupa önünde vazgeçilmez kılacağını dile getirmesi, Rusya'nın Türkiye'yi AB'ye kazandırmada oynadığı rolü gösteriyor; bu arada Türkiye sayesinde çeşitlenen enerji yolları çerçevesinde kendisine Ukrayna ya da Gürcistan üzerinden baskı yapılması imkânını da ortadan kaldırmayı deniyor. Kısacası, Türkiye-AB ilişkileri ile Türkiye-Rusya ilişkileri birbirini tamamlar nitelikte ve birbirlerine eklemlenme şansı bulunuyor. Türkiye'nin Obama Amerika'sını politikalarını da değerlendirdiği düşünülürse, AB sürecinde mesele reformların sürdürülmesine kalmış durumda. "Tarihî fırsat" denebilecek bu durumun Türkiye'de geniş kesimler farkında, iktidar da farkında gözüküyor. Sorun, Türkiye'de ve AB'de kazanım ve riskleri görmemekte ısrar edenlerde.

Kaynak/Source: